

Розділ 2. Мультимедія як новітній засіб вирішення завдань музичного виховання молодших школярів

2.1 Методика проведення уроку музики у початковій школі з використанням мультимедійного посібника

Урок музики - основна форма організації музично-виховної роботи в школі, хоч поглиблюються ще знання з музики і в позаурочний час. Урок включає в себе різні види музичної діяльності учнів: спів, музично-ритмічні рухи, гра на ДМІ, слухання музики, музична грамота. Для уроків музики характерною є особлива емоціональна атмосфера - це цілком природно, адже музика - мова почуттів: вона хвилює, викликає в дітей певні настрої і переживання. Одержані враження посилюються під впливом учителя, який передає свої почуття не тільки у виразному виконання твору, але і в слові, міміці, жестах. Таким чином, концентруючи увагу учнів на звучанні музики і розвиваючи їхню увагу вчитель допомагає дітям увійти у світ музики, музичних образів і яскраво відчутти їх виразність.

Метою уроків музики в ЗОШ є - виховання музичної культури учнів як необхідної частини їх духовної культури.

Поняття "Музична культура" досить об'ємне. Воно включає:

- а) морально-естетичні почуття і переконання, музичні смаки і запити;
- б) знання, навички і вміння, без яких неможливо засвоїти музичне мистецтво (сприймання, виконання);
- в) музичні, творчі здібності, які визначають успіх музичної діяльності.

Нині діюча програма з музики має тематичну побудову: всі теми – це ніби сходи, які ведуть учнів до оволодіння музичною культурою. В темах чверті послідовно розкривається особливості музичної мови, багатство і своєрідність її змісту, зв'язок з іншими видами мистецтва - живопис, література, особливості емоційного впливу музики.[76]

На уроках музики учні знайомляться з кращими зразками української народної музики, фольклору, творами композиторів-класиків, масовими

піснями. Основою виховання музичної культури учнів є засвоєння саме класичної спадщини. Важливим завданням музичного виховання в школі є формування, як уже згадувалося, музичної культури учнів в процесі спілкування з музикою, внаслідок чого формуються їхні інтереси, погляди, смаки тощо. Доба технічного процесу розширила можливості слухання музики. Якщо декілька десятиріч тому уява про музику пов'язувалась лише з концертним залом, то в наш час - час новітніх технологій, це зовсім інакше. Учні розширюють свій музичний світогляд за допомогою телевізорів, магнітофонів, програвачів, комп'ютерів, аудіо і відеозаписів, касет і таке інше. В таких умовах музичне виховання набуває ще більшої значимості.

Кожен урок має багато спільних рис, але і має свою своєрідність і неповторність. В уроці все повинно бути добре продумано: мета і завдання, зміст і структура, засоби і методи, прийоми роботи, бо без цього не можна досягнути добрих результатів.

Підготовка до уроку залежить від педагогічних вмінь, майстерності вчителя, тобто як він зуміє організувати і реалізувати виховні, освітні і розвиваючі можливості музичного матеріалу. Для успішного розв'язання цих завдань вчитель мусить глибоко вивчити твори і добирати їх у відповідності вікових особливостей учнів, їх музичній підготовці. У зміст уроку входять твори різні за характером, настроєм, тому для досягнення його цілісності важливо добре визначити його структуру: послідовність різних видів музичної діяльності.

Продумуючи емоційний малюнок уроку, перехід від одного твору до другого, вчитель прагне підтримувати необхідний емоційний настрій, знайти прийоми переключення уваги учнів. При побудові уроку важливо враховувати ступінь фізичного, розумового та емоціонального навантаження учнів. Наприклад, робота з молодшими школярами (нестійка увага, швидка втома, не сформованість голосового апарату...) або складну пісню краще розучувати протягом декількох уроків, а не за рахунок збільшення навантаження і часу на одному чи двох уроках; після розучування важких музично-ритмічних рухів ва не бажано починати спів, який вимагає спокійного, зрівноваженого дихання і зосередженості, а також слід враховувати місце уроку в розкладі - чи він є

першим, третім чи шостим.

Отже, щоб структура уроку була гнучкою, потрібний творчий підхід вчителя до його побудови. Урок повинен проходити по заздалегідь наміченому плану, однак неможливо передбачити деякі несподівані ситуації та й, взагалі, не можна дати поради по кожному конкретному випадку. Інколи, із-за непередбачених обставин приходиться перебудовувати урок "на ходу". Професійний досвід вчителя дозволяє йому не розгубитися і, в кожному конкретному випадку прийняти відповідне рішення.

Технічний прогрес сьогодення супроводжується накопиченням інформації, значна частина якої є звукова, що репродуціюється через систему комп'ютерів, й опосередковано та безпосередньо впливає на стан розвитку особистості, її смакових уподобань, музично-естетичну вихованість.

У порівнянні з традиційним, комп'ютеризоване музичне навчання є прогресивним напрямом у системі сучасної освіти. Разом з тим, реформування та оновлення освітянської практики ґрунтується на взаємозв'язку традиційного та новаторського. Це зумовлює необхідність вивчення "сполучних" зв'язків з метою синтезації набутого традиційного досвіду й інновацій комп'ютеризованого навчання. Використання комп'ютера не виключає роботи з наочно-дидактичними посібниками й іншими учбово-допоміжними засобами, у тому числі і дитячими музичними інструментами. Комп'ютерні програми не вичерпують усі форми діяльності, що входять у комплекс початкового музичного навчання та виховання. Зокрема вони не містять таку важливу, особливо на початковому етапі, форму роботи, як спів та інтонування. Така "співоча" програма повинна функціонувати паралельно, тобто традиційне навчання необхідно пов'язувати з новаторським.

Дослідження показало, що впровадження комп'ютерних технологій у навчальний процес дозволить значно підвищити ефективність музичного виховання молодших школярів на основі особистісно-диференційованого підходу, використання спеціальної комп'ютерних програм використання системи індивідуально-творчих завдань.

Педагогічний досвід засвідчує, що молодшим школярам надається

можливість здійснювати самостійні навчальні дії та операції, знаходити, вивчати та усвідомлювати поняття «звук» як феномен, що функціонує у навколишньому середовищі; експериментувати з джерелами звукоутворення; здійснювати запис різних видів звукозображальної інформації; імітувати звуки, знаходити нове звучання; створювати звукові розповіді або вільні звукові композиції з метою реалізації своїх ідей та прояву в такій формі особистісних думок, почуттів; створювати шумові ефекти; використовувати звукову палітру для супроводу поетичного тексту; одержувати знання про музичні інструменти, вивчаючи їх побудову, визначати функціональне призначення, діапазон, тембр, принципи звукоутворення; імпровізувати, створюючи власні звукові мелодійні малюнки, композиційні мініатюри різні за характером, настроєм, змістом та формою; аранжувати мелодії, використовуючи можливості забарвленого звучання різних інструментів, голосу та інших джерел звукоутворення; вивчати музику різних стилів, напрямів, жанрів, накопичуючи особистісний досвід орієнтації в мистецтві музики.

Підготовка та проведення уроку музичного мистецтва із застосуванням мультимедійного посібника відбувалася з врахуванням структури мультимедійного уроку музики та змісту його кожного етапу.

О. Ростовський радить розпочинати урок музики у початкових класах з входу дітей до класу під звуки музики, що створює відповідний емоційний фон, націлює їх на уважне вислуховання в музику і вираження її характеру в рухах, виробляє навички координації найпростіших рухів рук і ніг під музику.

Далі можна починати поспівки і музично-ритмічні вправи, та завершити їх виконанням улюбленої пісні. Така «музична зарядка», на думку О. Ростовського, має тривати до п'яти хвилин і постійно змінюватися та збагачуватися новим матеріалом. [81]

Продовження уроку залежить від його змісту і конкретних завдань. Доцільно прослухати музику (нову чи знайому дітям), проаналізувати її.

Оскільки на одному уроці може звучати декілька пісень, слід подбати про те, щоб завдання роботи над ними були різними: з однією піснею учні тільки знайомляться, іншу доучують, наступну повторюють як добре вивчену. Робота

над кількома піснями на уроці дозволяє переключати увагу дітей, тим самим активізуючи їх. Зокрема, розучування нової пісні вимагає більшого напруження уваги, слухової зосередженості, але меншого вокального навантаження. Повторення вже вивчених пісень, навпаки, не вимагає такого напруження, але значно зростає співацьке навантаження.

На уроці доцільно чергувати спів сидячи зі співом стоячи. Якщо розучування нової пісні краще проводити сидячи, то повторення вже вивчених пісень краще проводити стоячи.

Учителю слід ретельно продумувати план кожного уроку, дотримуючись генеральної лінії програми, не захоплюватися окремими видами роботи, не підмінювати прагнень до кінцевої мети (виховання музичної культури учнів) намаганням досягнути успіху в одному з видів діяльності.[81]

Кожен урок музики з використанням мультимедійного посібника складався з певної кількості кроків – структурних елементів (фреймів), що містять сукупність зображень, відео фрагментів, тексту, об'єднаних за певною ознакою (наприклад, демонстрація, розучування пісні чи виконання її з супроводом, слухання музичного твору, його аналіз, розповідь про композитора тощо).

Виходячи з методичних порад О. Ростовського мультимедійний урок музичного мистецтва ми будували з логічно-обґрунтованих частин, які мають таку послідовність:

1. Тема уроку: на екрані з'являється запис теми уроку. Учитель разом з дітьми читає запис.
2. Вступ (вступна бесіда): на екрані з'являються головні герої, які розповідатимуть про музичне мистецтво. Вони вітаються з учнями, ведуть між собою та учнями діалог за темою уроку. Учитель продовжував цей діалог з учнями. Завдання вступної бесіди було зацікавити дітей, налаштувати на емоційне сприймання того чи іншого твору. Вступне слово вчителя було різним за змістом: про життя і творчість композитора, про історію створення й особливості твору, про його популярність. Словесний матеріал підбирався таким чином, щоб він був доступним і цікавим для учнів. Важливим було визначити

драматургію розповіді, її кульмінацію. У вступному слові також містились матеріали з мемуарної літератури, читання фрагментів літературних творів, декламації віршів. Ми намагалися щоб розповідь учителя не перевантажувалася малозначущими деталями, водночас містила цікаві факти, а мова була яскравою, образною, інтонаційно виразною. Цьому сприяв вдало дібраний матеріал.

3. Демонстрація пісні звучить зразковий варіант виконання пісні (з супроводом чи а capella) перед її розучуванням. Пісні діти слухали в повній тиші, на що особливо наголошував вчитель у вступній бесіді. Аби викликати позитивне ставлення до того чи іншого твору, ми іноді застосували сугестивний метод (навіювання). Наприклад, учитель звертався до дітей: «Зараз прозвучить пісня, яку, дослухавши один раз, не можна забути», або: «Зараз ми послухаємо пісню, яка мені дуже подобається. Упевнена, що вона сподобається й вам».

4. Розучування пісні: на екрані – слова пісні та графічний запис мелодії. Учні слідкують за графічним зображенням мелодії разом з персонажем пісні або за нотним записом пісні звертають увагу на «графіку» мелодії (рух мелодії вгору, вниз, на місці, стрибками). Зображення нотного тексту пісні введене до структури мультимедійного уроку. Вивчення нотної грамоти та спів із нот не передбачені державними вимогами до рівня загальноосвітньої підготовки учнів. Таким чином, ми могли застосовувати різні методики розучування пісні – на слух, з графічного запису.

5. Караоке: звучить супровід до пісні, на екрані – текст у режимі караоке. У такому режимі ми опрацьовували зміст кожного куплету, виконавський розвиток вокального твору. Учні готувалися до «концертного» виконання пісні.

6. Розповідь про музику: головні герої ведуть діалог про музичне мистецтво: обговорюють твір для слухання, пригадують історію його створення, розповідають про композитора, дають визначення окремих музично-теоретичних понять і термінів. Звуковий супровід ілюструється світлинами, портретами, слайд-шоу, творами живопису, відео фрагментами тощо. Діалог героїв про музику ми продовжували з учнями класу, повторювали теоретичні визначення.

7. Слухання музики: прослуховування музичного твору. На моніторі – лише автор і назва твору. Заставка таких кроків «нейтральна», це не відволікає учнів від сприймання самої музики.

8. Аналіз прослуханого твору: Питання головних героїв до учнів. Учні відповідають самостійно, іноді – за допомогою підказок на моніторі (слів-характеристик музики при включенні функції F12). Аналіз прослуханого твору ми доповнювали власними питаннями, завданнями. Щоб допомогти дітям глибше усвідомлювати свої музичні враження і переживання ми використовували «Характеристики музики», які включають: розділ «Характер» – епітети, за допомогою яких можна передати враження від емоційно-образного змісту музики, наприклад, сумна – журлива, засмучена, опечалена, заплакана, притишена, квола безрадісна (див. Додатки); розділ «Засоби виразності» – слова-визначення, за допомогою яких учні характеризують основні елементи музичної мови – мелодію (схвильована, поривчаста, прониклива, трепетна, владна, патетична, елегійна та інші), ритм (рівномірний, чіткий впевнений, маршовий, поривчастий, збуджений танцювальний, витончений та інші), динаміку (дуже тиха, невиразна, наростаюча, напружена, контрастна, голосна, масивна, громова та інші), темп(широкий, повільний, неспішний, колисковий, жвавий, швидкий, маршовий, нестримний та інші), тембр (світлий, м'який, приємний, прозорий, таємничий, зловісний, соковитий, срібlistий та інші). Для того, щоб діти краще усвідомили роль конкретних засобів виразності ми використовували прийом «руйнування початкового образу». Шляхом навмисної зміни елемента музичної мови показуємо їм, якою стає музика, якщо цей елемент використаний інакше, коли б музика була не голосна, а тиха, не повільна, а швидка.

9. Тестові завдання: питання для перевірки знань матеріалу уроку з варіантами відповідей.

10. Підсумки уроку: діалог головних героїв, який ми розширювали продовжували з учнями.

Послідовність частин (кроків) може змінюватись: блок слухання музики стояти в першій частині уроку, а блок розучування пісні – в другій. Незмінними кроками є: тема уроку, вступ (вступна бесіда), тестові завдання, підсумки уроку.

Знання змісту (інформаційно-ілюстративного наповнення) кожного структурного елемента допомагала нам в підготовці до уроку, написанні власного плану-конспекту з використанням мультимедійного посібника. Для уроків музики у початкових класах характерним є часта зміна видів діяльності, що допомагає підтримувати інтерес і увагу дітей. Вся діяльність на уроці об'єднувалася спільною темою, якій підпорядковувалися окремі елементи. Єдина тема чверті давала змогу досягнути цілісності уроку, єдності всіх його складових частин, оскільки в основу його побудови були покладені не види діяльності учнів, а різні грані музики як єдиного цілого. .

В процесі експериментальної роботи ми використовували декілька типів уроків: комбінований (урок засвоєння нових знань), урок-узагальнення (урок контролю знань), урок із музичною вікториною, урок-концерт.

Кожен із типів уроків має свої особливості.

Комбінований урок є по суті уроком засвоєння нових знань, але за формою - поєднанням різних форм музичної діяльності (виконанням, сприйманням музики, засвоєнням теоретичних понять і термінів) та пізнавальної діяльності (сприйманням, усвідомленням, аналізом навчальної інформації та перевіркою її засвоєння). За таким типом ми проводили більшість уроків. (див. додаток Б)

На комбінованому уроці ставилися такі завдання як введення в тему, поглиблення теми.

Головною ознакою уроку введення в тему була наявність у його змісті початкової інформації щодо теми, пошукової ситуації, в якій учні, розглядаючи музичний матеріал під новим кутом зору, заданим темою чверті, і опираючись на набуті життєвий і музичний досвід, робили перші узагальнення.

Особливістю уроку поглиблення теми була наявність у його змісті нового знання, що виступає однією з граней теми чверті. На основі сприймання музики і роздумів про неї, активного музикування учні виділяли і усвідомлювали нову для них якість теми.

Урок-узагальнення (урок контролю знань) містить декілька складових: тестові завдання, караоке, питання музичної вікторини. Такий тип уроку може бути використаний учителем для тематичного оцінювання, адже перераховані

форми роботи на уроці дозволяють бачити результати загальноосвітньої підготовки учня. Головною ознакою уроку узагальнення теми є наявність у його змісті цілісної узагальненої характеристики знань, які розкривають суть теми чверті.(див. ДодатокБ1)

У педагогічному програмному засобі «Музичне мистецтво, 1 клас» на уроках контролю знань передбачені ігрові форми роботи, що відповідає специфіці учнів молодшого шкільного віку. Для повторення художніх образів музичних творів застосовувалися ігри «Правильно-неправильно», «Відгадай героя», «Про що розповідає музика?» (див. Додаток Б2, Уроки №№16, 34), для повторення композиторів – «Портретна вікторина» (див. ДодатокБ2 Урок №33)

Урок-узагальнення (урок із музичною вікториною) використовувався для оцінювання рівня набутих учнями знань і вмінь розпізнавати та порівнювати музичні твори вокальної та інструментальної музики. (див. ДодатокБ3)

Урок-узагальнення (урок-концерт) проводився останнім в одному з класів. Це художньо-виконавський звіт учнів про вивчені вокально-хорові твори. Завданням заключного уроку-концерту є показ рівня музичної культури учнів, досягнутий ними протягом року.

(З дипломної роботи

«Музичне виховання молодших школярів засобами
мультимедійних технологій»)